

ТЕРОРИЗМ І СВІТОВА БЕЗПЕКА В КОНТЕКСТІ ПОЛІТИКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Наукові праці МАУП, 2009, вип. 3(22), с. 128–132

Розглядаються питання впливу тероризму на світову безпеку та особливості національної безпеки України у ХХІ ст. як взаємопов'язані складові процесу соціальної, економічної та політичної стабільності держав.

Тероризм, масштаби його розвитку у сучасному світі принципово по-новому поставили питання національної, регіональної і глобальної безпеки [2; 5; 7]. Ця нова парадигма безпеки започаткувала суттєво відмінні відносини між державами, по-новому вимагає поглянути нині на питання могутності держав: у який спосіб вони забезпечуються. Визначальне місце, зокрема, у комплексі цих питань зайняло питання інформаційної безпеки, захисту окремими державами свого національного інформаційного простору [7].

Важливість окресленого завдання полягає в тому, що нині традиційних засобів позбавлення від тероризму, його попередження чи унеможливлення фактично вже виявляється недостатньо. Про це засвідчили масові терористичні акти у США, Росії, багатьох країнах Сходу, Середньої Азії в останні десять років.

Саме у світлі нових викликів часу, нового бачення, методологічних, політичних і соціальних підходів терористичні дії, тероризм постають нині не тільки як засіб з'ясування політичних, економічних, соціальних та інших суперечностей, а й практично як одна із складних та специфічних форм ведення сучасної війни.

Терористичні акти кінця ХХ, початку ХХІ ст. у світі суттєво вплинули на взаєморозуміння, взаємовідносини між державами щодо боротьби з міжнародним тероризмом, — зазначає П. Біленчук [2]. Вплив на глобальну систему міжнародних відносин і систему колективної безпеки тероризму — незаперечний, оскільки відбувається кардинальне переосмислення не лише світових реалій, пов'язаних із системою міжнародних

відносин, а й відносин між людьми взагалі. На уламках біполярного світу, заснованого на конфронтації двох наддержав, формуються нові структури міжнародних відносин, у тому числі у сфері воєнної, інформаційної безпеки, чого не можна не враховувати у політичному житті, у міжнародних відносинах. Динаміка таких явищ і подій наочно свідчить про те, що світове співтовариство все активніше підключається до вирішення питань, пов'язаних з практичною участю у боротьбі з міжнародним тероризмом, у його знешкодженні. Це стає своєрідною ознакою часу, складних процесів міжнародної інтеграції між людьми, країнами, континентами.

Помітною рисою нової парадигми світової безпеки стає можливість, а часто і необхідність, превентивного застосування сили за межами національної території [8]. Робиться це з метою попередження та нейтралізації загроз національній і міжнародній безпекам, які несе із собою терор. Посилення у міжнародній політиці ролі силової компоненти та відповідна консолідація військово-політичної діяльності у боротьбі з терористичними виявами спричиняє зміцнення діючих і запровадження дещо нових механізмів взаємодії як у двосторонніх, так і у багатосторонніх відносинах між країнами, а на національному рівні прискорюються процеси об'єднання можливостей різних силових структур, оптимізації їх взаємодії у боротьбі з новими загрозами, які є похідними від тероризму.

Україна рішуче засуджує тероризм у будь-яких його виявах, підтримує будь-які зусилля світового співтовариства у боротьбі з терориз-

мом. Такі зусилля, зокрема, зафіксовані резолюцією Ради Безпеки ООН № 1373 від 28 вересня 2001 р. Україною свого часу було підтримано дії коаліційних сил у війні в Афганістані, ратифіковано 12 міжнародних конвенцій щодо боротьби з тероризмом. При цьому український військовий контингент брав участь у стабілізаційних заходах в Іраку, у республіках колишньої Югославії, інших регіонах світу.

Велику увагу Україна приділяє посиленню ролі міжнародних інституцій, насамперед Організації Об'єднаних Націй, у боротьбі з міжнародним тероризмом, що має певну підтримку і з боку світової спільноти. Нагадаємо, що після терористичної атаки на США у 2001 р. нашою країною було запропоновано низку ініціатив загальносвітового визнання [3]:

- схвалення Радою Безпеки ООН спеціальної резолюції щодо боротьби з міжнародним тероризмом, його виявами;
- організація на рівні міністрів закордонних справ спеціального засідання з цього питання;
- пропозиція щодо проголошення 11 вересня Міжнародним днем боротьби з тероризмом;
- створення в рамках ООН нової міжнародної структури, яка б координувала зусилля держав — членів ООН у боротьбі з міжнародним тероризмом та ін.

Такі дії України мали і мають суттєве міжнародне схвалення.

Доцільно у зв'язку з цим познайомитися із окремими аспектами українського законодавства у сфері боротьби з тероризмом, яке не лише суттєво попереджує, унеможлиблює його, а й має як певні недоліки, так і перспективи для подальшого вдосконалення.

Зазначимо, що українське законодавство нині кваліфікує тероризм як злочин проти людства та загрозу міжнародному миру. Базується воно на загальновизнаних принципах і нормах міжнародного права, Конституції України, Кримінальному і Кримінально-процесуальному кодексах, Законах України “Про Службу безпеки України”, “Про міліцію”, “Про оперативно-розшукову діяльність” та інших законодавчих актах, а також міжнародних договорах, учасниками яких є Україна. Цієї нормативно-правової бази в цілому достатньо. Так, Кримінальний кодекс України (ст. 258) кваліфікує тероризм як один із найтяжчих злочинів і передбачає сувору відповідальність за вчинення актів тероризму включно до найви-

шого, передбаченого чинним законодавством покарання — довічного позбавлення волі.

Показовими є і окремі статті Кодексу. Зокрема, ст. 258 Кримінального кодексу України передбачає покарання за матеріальне, організаційне та інше сприяння тероризму, що відповідає вимогам світового співтовариства в цьому плані.

Помітну антитерористичну спрямованість мають також такі статті Кримінального кодексу, як 112 (“Посягання на життя державного чи громадського діяча”), 147 (“Захоплення заручників”), 257 (“Бандитизм”), 260 (“Створення не передбачених законом воєнізованих формувань”), 261 (“Напад на об'єкти, на яких є речі, що становлять підвищену загрозу для оточення”), 278 (“Угон чи захоплення залізничного рухомого складу, повітряного, морського чи річкового судна”) та ін. Відтак маємо реакцію законодавства не інакше як на окремі різновиди тероризму.

Завдання щодо попередження, виявлення, припинення та розкриття терористичних виявів (уже як практичне завдання), за українським законодавством, належать до компетенції Антитерористичного центру Служби безпеки України, який було створено відповідно до Указу Президента України ще 11 грудня 1998 р.

Активізація терористичної діяльності у світі привела до того, що 20 березня 2003 р. був прийнятий окремий Закон України “Про боротьбу з тероризмом”, роль якого важко переоцінити. Цей документ став своєрідним базовим актом українського законодавства, який регулює правовідносини у сфері спеціальної протидії тероризму. Він одночасно конкретизує організаційні засади боротьби з тероризмом, визначає повноваження і компетенцію відповідних державних органів щодо питань боротьби з терористичними виявами, визначає перелік протиправних видів діяльності, які сприяють тероризму і т. ін.

Українська держава робить окремі суттєві кроки у співпраці зі світовою спільнотою з питань протидії терористичній діяльності, в тому числі на міжнародній арені. Оскільки Україна під егідою ООН свого часу приєдналася до процесу створення ефективної системи боротьби з тероризмом, то нашою державою було ратифіковано понад десять міжнародних конвенцій, протоколів та інших універсальних антитерористичних інструментів ООН. Серед них такі документи: Декларація про заходи по ліквідації міжнародного тероризму від 1994 року із доповненнями від 1996 року (ООН); регіональні угоди, зокрема Угода про співробітництво у боротьбі з терориз-

мом між державами, прийнята членами СНД від 1999 р., та ін. За ініціативою і пропозицією України країнами ГУАМ було розпочато розроблення комплексної стратегії спільних дій, спрямованої на боротьбу з міжнародним тероризмом, іншими видами злочинності у світі.

Суттєву підтримку світової громадськості отримали конкретні ініціативи української сторони, що були сформульовані в листопаді 2001 р. у Варшаві під час роботи Міжнародної конференції з боротьби з тероризмом. Такі ініціативи були реалізовані шляхом визначення комплексу заходів, які спрямовувалися на усунення передумов до терористичної діяльності та активізації діалогу серед міжнародного співтовариства. За підсумками роботи згаданої конференції був прийнятий План дій щодо спільної боротьби з тероризмом, який враховував його особливості. Крім того, зі свого боку український уряд у грудні 2001 р. затвердив Національну Програму реалізації положень Плану Варшавської конференції, якою передбачалося поглиблення міжнародного співробітництва з питань протидії сучасним терористичним виявам; активізацію обміну інформацією, у тому числі з питань удосконалення законодавства та приведення його у відповідність до норм міжнародного права, документів ЄС та РБ ООН та вдосконалення структури, кадрового, матеріально-технічного забезпечення антитерористичної діяльності спецслужб і правоохоронних органів України. Такий план дій мав суттєве значення у боротьбі з тероризмом.

Україною ведеться робота щодо майбутньої більш предметної участі в європейських силах безпеки. Найбільш перспективною, з огляду на стратегію розвитку співробітництва України та ЄС у галузі безпеки боротьби з тероризмом, є миротворча діяльність. Сприяють цьому великий досвід і авторитет українських миротворців, здобутий під час урегулювання багатьох конфліктів у рамках ООН та ОБСЄ, а також тісні стратегічні відносини з північноатлантичним альянсом й антитерористичною коаліцією під керівництвом США. При розгляді та вирішенні питань вступу (чи ні) до НАТО це має суттєве значення.

Виходячи з пріоритетів зовнішньої політики можна зазначити, що Україна і надалі займатиме однозначну принципову позицію щодо вироблення світовою спільнотою узгоджених і скоординованих дій та розвитку міжнародно-правової основи протистояння терористичній загрозі. Врешті, це має велике значення для стабілізації соціальних відносин у самій Україні.

Наша країна, як відомо, безпосередньо не зазнала терористичних нападів, однак громадяни України вже є серед жертв масштабних терактів на теренах інших держав. І все ж таки, на думку багатьох експертів, для виникнення в Україні терористичного руху є певні об'єктивні передумови. Ознакою сучасного життя в Україні останнім часом стали вибухи та підпалення з метою залякування, замовні вбивства, захоплення заручників задля викупу та інші вияви терористичного характеру, що становлять серйозну соціальну небезпеку і не можуть лишатися поза увагою.

Поширення світового тероризму, у тому числі у сусідній Росії, активна участь нашої держави в антитерористичній коаліції та миротворчих операціях по всій планеті, посилення міграційних потоків, насамперед з регіонів підвищеної терористичної активності, спонукає Україну, її владні структури до визначення нових концептуальних підходів у проведенні державної політики у сфері безпеки загалом як цілісної системи.

Важливо, що найвірогідніші загрози національній безпеці України у військовій сфері визначено у Концепції (основах державної політики) національної безпеки України, яку було прийнято 16 січня 1997 р. із змінами та доповненнями від 21 грудня 2000 р.

Зміна характеру, особливостей нинішніх загроз та їх глобалізація, поширення терористичних виявів у світі, звичайно, потребують розроблення сучасних методичних підходів до забезпечення національної безпеки держави та створення спеціальної системи запобігання і реагування на ці загрози, раціональної системи ранжування їх пріоритетів, новітніх підходів та ідей до забезпечення безпеки людини, суспільства й держави, а відтак і усього людства.

Щодо національної безпеки нині у світі ключовим питанням у цьому плані є створення надійних та ефективних систем глобальної і регіональної безпеки, їх адаптація до нових викликів і загроз часу. Це одночасно стосується як колективних, так і національних систем безпеки. Тобто на сучасному етапі розвитку міжнародних відносин особливо актуальною для України є необхідність зміни передусім концептуальних поглядів на побудову цілісної системи національної безпеки, враховуючи сучасні як зовнішні, так і внутрішні загрози, що пов'язані з поширенням останнім часом світового тероризму.

Підсумуємо і те, що у сучасних умовах актуальною постає проблема формування нового геополітичного оточення України під впливом двох

протилежних тенденцій: тенденції дезінтеграції та децентралізації раніше існуючої “радянської” системи безпеки та тенденції створення нових інтеграційних субрегіональних структур безпеки країн Східної та Центральної Європи, входження країн в існуючі, але трансформовані регіональні європейські інститути безпеки. Проблема ця складна, оскільки еволюція структур воєнної безпеки, у свою чергу, потребує цілісного, комплексного аналізу причин, передумов і факторів, що впливають на стан безпеки України як самостійної держави. Щоб досягти цього, необхідно опрацювати основні принципи і стратегічні цілі політики національної безпеки України на перспективу, врахувати нову структуру загроз і викликів національним інтересам і національній безпеці в XXI ст., визначити геополітичні орієнтири, альтернативи і наслідки геополітичного вибору України, сформулювати стратегічні напрями і пріоритети політики в усіх визначальних сферах національної безпеки, здійснити перебудову стратегії національної безпеки України з метою приведення у відповідність до сучасних викликів і загроз.

Постійно зростає роль безпосередньо стратегії національної безпеки. Вона має полягати не стільки у захисті держави та її політичних інститутів, як у захисті безпосередньо людини і суспільства. Іншими словами, парадигма національної безпеки України, скоріше за все, визначатиметься не стільки зовнішніми, скільки здебільше внутрішніми факторами. Постає питання: чи зможе країна подолати соціально-економічні, політичні та інші негаразди, зберегти свою незалежність, визначитись у найбільш принципових питаннях економічного та соціально-політичного розвитку, а значить, посісти належне їй місце серед європейських держав і держав світу.

Також потребує вирішення комплекс питань щодо приведення військової організації держави у відповідність з новою системою загроз XXI ст., у тому числі тероризму.

Зазначимо, що нинішня структура військової організації України, відповідно до Концепції (основ державної політики) національної безпеки України від 16 січня 1997 р., спрямована переважно на захист держави від зовнішніх загроз і фактично не має дійового механізму боротьби з новітньою терористичною загрозою, яка є реальністю сучасного світу. Світова практика свідчить про те, що в різних країнах загальнодержавні координаційні органи у сфері боротьби з тероризмом виникали, як правило, вже після того, як це явище

набувало серйозних масштабів і загроз і перетворювалося на реальну загрозу національній безпеці взагалі, як явище, загрозливе для усіх суцільних. Україні, на нашу думку, слід будувати нову парадигму національної безпеки з урахуванням реальних процесів, які відбуваються на теренах колишнього СРСР, в післярадянську добу. Пострадянський простір характеризується надзвичайно високою конфліктогенністю та вибухонебезпечністю. І це явище притаманне багатьом пострадянським, постсоціалістичним країнам.

Фахівці зазначають, що неврегульований конфлікт у Придністров'ї, конфлікти на Північному Кавказі, Чорноморсько-Каспійському регіоні негативно впливають на стан національної безпеки України у вигляді неконтрольованого поширення зброї, наркотиків, збільшення кількості біженців і незаконних мігрантів. Непоодинокими є також випадки взаємодії російських терористичних угруповань з українськими радикальними політичними рухами: навчання бойовиків УНА-УНСО на території Чечні, здійснення підготовки українських бойовиків російськими націоналістами, участь громадян України у бойових діях в Чеченській Республіці на боці незаконних військових формувань. Такі дії повинні глибоко і предметно аналізуватись і братися до уваги при будь-якому попередженні тероризму.

Таким чином, при формуванні нової парадигми національної безпеки України варто зробити наступне:

- а) визначити структуру загроз і викликів національним інтересам держави на найближчі десятиліття і на її базі здійснювати практичну роботу;
- б) сформулювати основні принципи і стратегічні засади політики національної безпеки України на перспективу;
- в) визначити пріоритетні напрями щодо інтеграції України в європейські структури безпеки у XXI ст.;
- г) визначити головні пріоритети у сфері геополітики, оборони та реформування збройних сил і правоохоронних органів в Україні.

У боротьбі із сучасним тероризмом основний акцент має бути зроблений не на припиненні терористичного акту, а на його профілактиці. Розв'язання цієї проблеми можливе за умови скоординованих дій правоохоронних органів, підтримки державних і громадських структур, тобто при належній державній турботі щодо вітчизняної законодавчої бази з боротьби з тероризмом.

Література

1. Абдухалимов А. Терроризм и экстремизм в политическом конфликте // Азия и Африка сегодня. — 2005. — № 1.
2. Біленчук П., Сав'юк О. Тероризм — глобальна проблема людства // Юрид. вісн. України. — 2006. — № 39.
3. Гречин Є. Розвиток міжнародної конвенційної практики у сфері боротьби з міжнародним тероризмом // Міжнародне право. — 2006. — № 5.
4. Емельянов В. П. Терроризм как явление и как состав преступления. — Харьков, 1999.
5. Куклина И. Мировой терроризм и международные структуры обеспечения безопасности // Мировая экономика и междунар. отношения. — 2005. — № 1.
6. Кутирев В. Террор в отношениях между народами (возникновение современного международного терроризма — это реакция на становление нового глобального мирового порядка) // Свободная мысль. — 2006. — № 2.
7. Ліпкан В., Майоров В. Проблеми боротьби з міжнародним тероризмом // Міжнародне право. — 2006. — № 2.
8. Мселлеу С. А. Корни террора (на какой почве процветают корни террора и что такое современный терроризм?) / Пер. с англ. Б. Петрука // Азия и Африка сегодня. — 2006. — № 3.
9. Паин З. А. Социальная природа экстремизма и терроризма // Мировая экономика и междунар. отношения. — 2000. — № 3.
10. Петров К. Е. Структура концепта "терроризм" // Полис. — 2003. — № 4.
11. Сенченко М. Тероризм — винахід міжнародних банкірів для фінансового світу // Персонал. — 2006. — № 4.
12. Хазанов А. Третья мировая война // Азия и Африка сегодня. — 2005. — № 2.

Сучасний тероризм одночасно впливає як на міжнародну безпеку, так і на національну безпеку окремих держав. Забезпечення останньої — найважливіша умова стійкого світового порядку.

Международный терроризм одновременно влияет как на международную безопасность, так и на национальную безопасность отдельных стран. Обеспечение последней — важнейшее условие стабильного мирового порядка.

Надійшла 27 червня 2009 р.